

խում էր նրա վրայ, Կաւաթը իւր միւս շատ եղբայրների հետ արգելուած էր մի ամբողջում: Երգ մի քանիսը, դրանց մէջ և մի քրիստոնեայ Շամաթայ անուանով, որ որդի էր մեռած ընդհանուր կապալառու Եղգինի, ազատեցին Կաւաթին բանտից և թագաւոր հրատարակեցին (25-ին փետր. 628), Խոսրովը լքեալ ամէնքից՝ գուրս հանուեցաւ իւր թագստեան տեղից, բանտարկուեց և մի քանի օրից սպանուեց (29 փետ. 628):

Այսպէս անգլթօրէն և թշուառ կերպիւ ընկաւ այն մարդը, որի բանակները գրեթէ Աքեմենեան տէրութեան սահմաններին տիրել էին: Աչ մի ձեռք չբարձրացաւ նրան պաշտպանելու և նրա համար վրէժխնդիր լինելու: Մանաւանդ քրիստոնեաները, որ բոլոր միւս բաները մի կողմը թողնելով խաչի գերուելուն համար խորը խոցուած էին, ցնծութեան աղաղակներով ընդունեցին հայրասպան Կաւաթին, որի գահ բարձրանալու ժամանակ իրենցից մէկը մեծ գեր էր խաղացել:

Առաջին բանը, որ կատարեց Բ. Շէրոյէն իւր հօրն սպանելուց յետոյ արաւ, էր իւր բոլոր եղբայրների սպանումն (հաւանթօրէն 18), * իսկ երկրորդը՝ որ կայսեր մօտ մարդ ուղարկեց խաղաղութիւն աղերսելով: Ամիջապէս մի զինադադար հաստատուեցաւ, բայց ոչ խաղաղութիւն: Հերակլը չէր շտապում խաղաղութիւն անելու, որովհետեւ իրերի վիճակը մասամբ իւրիշ նրանից էր կախուած: Բոլոր պարսիկ գնդերն հրաման ստացան հռոմեաների երկրներից գուրս գալու: Ինչպէս երևում է, Հերակլն այս ձեռք կրկին ձեռք բերուած երկրներից մի քանիսի, մանաւանդ Միջագետքի, վիճակը մասամբ կարգի է բերել: Ասորիք հասնելով լսեց, որ Կաւաթ Շէրոյէն արդէն մեռել է, Խեղճը հազիւ կէս տարի էր թագաւորել: Սրա կառավարութիւնը նշանաւոր եղաւ մի սոսկալի ժանտախտով:

Երկրի զօրաւորները նրա փոխանակ թագաւոր կարգեցին նրա որդի Արտաշէի Գ.-ին: որ մի եօթնամեայ մանուկ էր: Երգ սկսաւ մի անասելի շփոթութեան ժամանակ, երբ գահի վրայի մանուկներն ու կանայք իրրեւ պատրուակ էին ծառայում միմեանց դէմ մաքառող մեծամեծների համար: Արտաշի թագաւորութեան միջոցին Հերակլը մեծահանգէս կերպիւ կրկին կանգնեց Երուսաղէմում ս. խաչը, որ Տիգրոսից ուղարկել էին նրան Նեստորական եկեղեցու զխաւորներից մէկի ձեռքով: Դեռ ևս մինչև այսօր «Խաչվերացի» տօնը յիշեցնում է այդ հանդիսի օրը, 14-ին սեպտեմբերի (629-ին):

Տիգրոսի կառավարութիւնն անզօր էր: Խաղիւններն ասպատակելով արշաւում էին տէրութեան վրայ, Թերեւս այդ միջոցներին էր, որ Խոսրովը * Կաւաթի որդին, Որմիզդ Դ-ի թոռն, որ թիւրքերի մօտ էր մեծացել, նախ Խորասանում փորձ արաւ իւր գահը կանգնելու: Նրան մի քանի ամից յետոյ սպանեցին:

Արդ, զօրաւորագոյն մէկը ձեռք մեկնեց դէպի թագը. դա էր յաղթութիւններով պսակուած Շամրվաւազը: Մի տեսակցութեան միջոցին Կապադովկիոյ Արարեստուտում (յուլիս 629) պէտք է նա Հերակլի հաճութիւնն առած լինի այդ մասին: ** Սրա համար ձեռնտու էր թշնամի տէրութիւնը, ներքին խռովութիւններին նպաստելով՝ ըստ կարելւոյն թուլացնել: Հաճութեամբ սակաւաթիւ գնդերով Տիգրոս հասաւ, տէրութեան յայտնի պաշտպանը առաւ իւր թագաւորների քաղաքը մի քանի մեծամեծների դաւաճանութեամբ: Քաղաքը յափշտակութեան, կոտորածի և ամէն տեսակ սարսափների մատուցաւ: Արտաշի մանուկը ապրիլի 27-ին 630 թ. սպանուեցաւ: Սակայն արդէն յուլիսի 9-ին ընկաւ Հաճութեամբ իւր բարձակիցների նախանձի և օրինապահական ձգտման շնորհիւ: Նրա գին փողոցներով քաջ տրուեցաւ, և աւանդութիւնը կոպիտ հեգնութեամբ է խօսում այն մարդու մասին, որ կամենում էր թագաւոր լինել և չէր կարող լինել, որովհետեւ օրինական արքունի տանից չէր:

(Կը շարունակուի.)

Ծ. Բ.

ԱՅՏՈՐԻ ԴՍՏԵՐ ԾՐԳԸ. *

Անտառներում քաղցած գայլեր
Թափառում են ոռնալով,
Թափառում են քաղցած գայլեր,
Զոհ են պտրում ոռնալով:
Քաջ հովիւներ, արթուն կապ՝
Չեր հօտերը կը ջնջեն.
Մօտ են նոքա, արթուն կապ՝
Քաջ հովիւներ, սպառազէն:
Այս օտարներն՝ ո՞վ են սոքա,
Ի՞նչ են ուզում մեզանից.

* Տես Սեբէոս Դիքը Գ. Գլ. ԻԸ. Խոսրով ուն յազգէ Սասանայ:

** Հմմտ. Սեբէոս Դիքը Գլ. ԻԸ: Ժ. Թ.

* Բասկեան աւանդութիւն, Արտիւրոս Կամպիոնի:

* Սեբէոս Դիքը Գ. Գլ. ԻԸ. .... եւ սպանին զամենեանն ի միում ժամու արս յաւ: Ժ. Թ.

փայլեցնում են զէնք ու զբան,
 յօսք են ասում՝ սպառնալից:
 Մեր պատինն ու ազատութիւն
 յօլել են ուզում՝ մեզանից, —
 Ահա թէ ի՛նչ խօսք է լսուում՝
 Հոռվմայ կայսեր քերանից:

Մեր կորովի քաջ պատանիք,
 Մեր նազելի աղջիկներ,
 Նորան ծառայ պիտի լինիք,
 Նորա կնոջ նաժիշտներ . . .
 Մեր հայրենեաց ազատութեան
 ծառը չուզեց խոնարհել,
 Եւ կատաղած՝ նոքա եկան
 իսամնում են այն կտրել:

Դ՛ուրս այստեղից, դ՛ուրս, թշնամիք,
 Էլ ձեզանից ա՛յ չունենք.
 Կորչելու չէ՛ մեր հայրենիք, —
 Եղբայր դարձանք՝ հօգը ենք:
 Մեր թշնամին՝ երկաթապատ,
 Իսկ մենք մերկ ենք քնաւին,
 Բայց կը փշրենք մենք կոտ երկաթ,
 Զի դիմանալ մեր ուժին:

Ապտառներ կը պատառենք
 Եւ անտոկ լեռներից
 Նորա գլխին մենք կը թափենք,
 Կը հալածենք մեր երկրից . . .
 Տեսէ՛ք, եղբարք, լուսին ցոլաց
 Յստակ, կապոյտ երկնքում.
 Ազատութիւն սուրբ հայրենեաց
 Մաղթենք արդ մեր աղօթքում:

Թարգմ. Ե. Ե.

Բ. Ն. Ն. Ա. Գ. Ա. Տ. Ռ. Ի. Ի. Ի. Ն.

Н. Я. МАРРЪ. Сказаніе о католикобѣ
 Петрѣ и ученомъ Іоаннѣ Козерѣ. (Изъ сборни-
 ка Факультета Вост. яз. „Восточныя Забѣтки“.
 С.П.Б. 1895. Типогр. Импер. Академіи наукъ).
 Եր. 9—34. fol.

Պետերբուրգի համալսարանի արևելեան բաժնի
 ուսուցչապետ պ. Ն. Մառը անձանթ չէ հայ բանա-
 սերներին, հայկական գրականութեան ասպարիզում

նրա լուրջ հետազոտութիւնները բաւական մութ
 կէտեր են պարզել, որով և մեզ յոյս ներշնչել, որ
 երիտասարդ գիտնականը զեռ ևս մեծամեծ ծառա-
 յութիւններ պիտի մատուցանէ մեր նախնի գրակա-
 նութեան քննութեան գործին: Մեր յոյսերն ի դե-
 րև չեն ելնում արգոյ բանասիրի գրիչը տարէնը
 մի քանի մանրագին մենագրութիւններ է պար-
 գեւում մեզ:

Այս աշխատութիւնը վերաբերում է մեր
 միջնադարեան գրականութեան մութ խնդիրներից
 մէկին, Յովհանն վարդապետ Աղեւնի տեսիլքին և
 նրա այն հեղքերին, որ գտնուում են Մատթէոս
 Առհայեցու ժամանակագրութեան մէջ:

Եթէ մեր դասական գրականութեան շրջանին
 վերաբերեալ շատ խնդիրներ ցայսօր իսկ լուսաբա-
 նուած չեն, բայց գոնէ այդ գրականութիւնն հրա-
 տարակուած և յայտնի է, մինչդեռ միջնադարեան
 հարուստ գրականութիւնը մեծ մասով դեռ ևս ան-
 յայտնութեան մէջ թողուած է մնում: Քանիցս ա-
 ռիթ ենք ունեցել արդէն յայտնելու, որ այդ ե-
 րևութի պատճառը մասամբ Մխիթարեանների ուղ-
 ղութիւնն ու նրանց կրօնական դիտումներն են եղել,
 ուստի այդ մասին նրանցից շատ սպասելիք չունենք
 այլևս և մեզ է մնում այդ անձանթ աշխարհի
 հետախուզութիւնը: Քանի որ հայ բանասերների
 թիւն այնքան նուազ է և հայ վանքերը անկարող
 են գրական գործունէութիւն ունենալ, միշտ շնոր-
 հապարտ պիտի լինինք այն օտարականներին, որ
 այդպիսի աշխատանքներ են յանձն առնում:

Մատթէոս Առհայեցու պատմութեան աղ-
 բիւրների մասին այն թիւր կարծիքն է իշխում, որ
 նա առանց գրաւոր աղբիւրների է գրել, այս կար-
 ծիքը հերքուում է յարգելի գիտնականի հետազո-
 տութեամբ, ուր նա ջանացած է ցոյց տալ, որ Առ-
 հայեցին այնքան պատմագիրներից չէ օգտուել, որ-
 քան մեր միջնադարեան գրականութեան մէջ ծաղ-
 կող տեսիլքների կեղծագործութիւնները:

Այս կարծիքն հաստատելու համար պ. Մառը
 յառաջ է բերում մի ցարդ չհրատարակուած բնա-
 գիր, որի վերնագիրն է «Տեսիլ ս. վարդապետին
 Յովհաննիսի՝ որ մականունն Աղեւնն կոչէ»: Այս
 հատուածն արտագրուած է մի ձեռագրից, որ գրե-
 ուած է 1320 թուին և որ գնուած է Արագածի
 հիւսիսային ստորաում գտնուող Հաջի-Խալիլ գիւ-
 ղացի Գալուստ Նիկողոսովից և որ այժմ գտնուում
 է Ասիական մուսէոնում (Mss. Arm. Mus. № 5): Պա-
 րոն Մառը բնագրի հրատարակութեան (7 երեսից)
 կցել է և ուսերէն թարգմանութիւնը, հետազո-
 տութեանս ներածութեան մէջ հմտալից քննու-